

MYINÀÀBỤ Ọ N'IME MKPỌAHA: USORO MBAWANYE MKPỤRỤOKWU IGBO

Si N'Aka

Joy Eberechukwu Umeokolo

*Department of Igbo, African and Communication Studies
Nnamdi Azikiwe University, Awka
umeokolojoy1@gmail.com*

&

George E. Onwudiwe (Prof.)

*Department of Igbo, African and Communication Studies
Nnamdi Azikiwe University, Awka
G.E.onwudiwe@unizik.edu.ng*

&

Aghaegbuna Haroldson Uwaezuoke

*Department of Linguistics
Nnamdi Azikiwe University, Awka
ha.uwaezuoke@unizik.edu.ng*

Umjedemede

Mmebeokwu ọ bụla n'asụsụ Igbo na-agbaso usoro mbiakọta ọnụ nke mkpụrụasụsụ ole na ole, nke na-arụtụ aka n'isiokwu a bụ "Myinààbụ n'ime Mkpọaha: Usoro Mbawanye mkpụrụokwu Igbo". Myinààbụ nke so n'otu n'usoro mmebeokwu Igbo na-egosiputa etu e si agba okwu nje ya bụ mgbe a na-eziputa nghọta okwu site n'ime ka okwu ahụ niile bịa ugboro abụọ ma ọ bụ ụfọdụ n'ime okwu ahụ igbanwe. Nke a na-ewebatakwa mbawanye na mkpụrụokwu Igbo. Nkọwa nke a mere ka anyị mata na myinààbụ putara ihe ụzọ abụọ. Ha bụ myinààbụ mpe na myinààbụ nzu bụ ihe anyị ga-eleba anya ya na nchọcha a. Myinààbụ nzu bụ usoro idenwe mkpụrụokwu niile ebe myinààbụ mpe bụ usoro idenwe ụfọdụ mkpụrụokwu, ya bụ ndenwe mkpụrụokwu nke zuru oke na nke ezughị oke. Ebumnobi kpalitere nchọcha a bụ: ikwawaputa myinààbụ Mpe na Myinààbụ Nzu, nangosiputa myinààbụ kemkpọaha ndị gbara nje n'ahankowa, ahankwuwa, ụdaụda, ahaucheuda na aha - nomba. Site na nsogbu ma ọ bụ ihe mgbawoju anya kacha puta ihe n'ụdịdị myinààbụ abụọ e nwere n'asụsụ Igbo mere o jiri dī mkpa iziputa ndiiche dī na myinààbụ mpe na myinààbụ nzu dī ka: ojije, orire na opupu, opupu wdg. na itinye ha n'orụ. Nchọcha a, gosiputara na asụsụ Igbo nwere otutu nziputa myinààbụ. A gbadoro ukwu n'atutu "Ndokọ Mmebeokwu" nke Jackendoff hiwere n'afọ 1975 wee tuchaa ngwa nchọcha a. Atutu a, bụ nke e jiri wee gosiputa ebe ụdịdị myinààbụ isii ndi a na-adị ire site n'iziputa ndiiche ha. A chọputara na nchọcha ndiọzọ na nke a abughị otu ihe. O nweghikwa nke ji atutu nchọcha a wee ruo oru. Nchoputa a gosiri ebe myinààbụ na-agbaso ndakorita ụdaume. Site na ngosiputa nchọcha a, imirikiti mmadu agaghị enwe ihe mgbagwoju anya ozọ n'ihe banyere iziputa myinààbụ mpe na myinààbụ nzu n'asụsụ Igbo. Mmezu ebumnuche ide edemede a nyere ode obere obi anuri n'ihu na o wedewere mmuta na mpaghara a nso n'ebe ndi na-amu ihe gbasara utoasusụ nke mmebeokwu, karisịa nke asusụ Igbo.

Okwu mmalite

Na gburugburu uwa, asusu bu nnukwu ihe na ndu mmadu n'ihu na e wepu asusu, a gaghi enwe ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. O bu n'ihu ya ka Umeodinika (2020) ji kowa asusu di ka uzọ kachasi doo anya mmadu na ibe ya si enwe mmekorita. Naani mmadu na-asu asusu ebe umu anumanu ndi ozo na-eme unara n'udi di iche iche. Asusu malitere oge e kere mmadu.

N'ala Najirija, asusu Igbo bu otu asusu nwere usoro, nwee otografi ma nwekwaa otutu ihe ederede na ya. Na mmebeokwu Igbo, a na-enwe mbiakota onu udi mkpuruokwu abuo yiri onwe ha nke e nwere ike igbakwunyere ya nganihu, yabumyinaabuo A na-agbasokwa iwu ndakorita udaume mgbe a na-eziputa ya.

Myinaabuo bu otu n'ime mmebeokwu Igbo e nwere nke udid di ya bu myinaabumpe na myinaabunzu, putara ihe n'ime ufodu nkejasusu Igbo di ka: n'ime mkpoha (isiisi), kolo (edoedo), nkwwa (ososo). Ozo di ka ibe ya bu oru myinaabuo n'ime utasusu di ka: ubara, ucha/kolo, nkwwa, wdg.

Na mmebeokwu Igbo, myinaabuka puta ihe n'udi nkejasusu di iche iche e nwere. Iji wee gosiputa ebe myinaabundi a na-adi ire, anyi ga-eleba anya na nkejasusu ebe ha digasi. Nkejasusu bu nkerisi a na-ekeri mkpuruokwu di ka oru ha na nghota ha si di n'ahiriokwu. Ngalaba nkejasusu iri bu:

Mkpoha, Nkwaaha, Ngwaa, Mgbakwunye, Nsokwunye, Mbuozo, Njiko, Njaike, Ntimkpu, Nkwwa

A gbasoro usoro nkanye akaraudaolu nke Green na Igwe (1963) n'edemede nchocha a. Dika ntuputa usoro a siri di, anaghi akanye akara udaelu n'okwu ndi nwere udaelu, naani n'okwu ndi nwere udaala na udansuda ka a na-etinye akara udaolu.

Ntuleghari agumagu

N'ebe a ka a ga-atule ihe ndi odee di iche iche dere gbasara isiokwu a. Nke a ka a ga-eme site n'ileba anya n'okpurukpu okwu ndi metutara isiokwu nchocha a di ka: ntuleghari okpurukpu okwu, atutu nchocha, nchoputa e merela na nchikota ntuleghari agumagu.

Nkwa Okpurukpu Okwu ndi Metutara Isiokwu

Okpurukpu okwu ndi metutara isiokwu nchocha ndi nwanchocha ga-eleba anya na ha bu: utasusu, mkpuruasusu, nkejasusu, mmebeokwu, mgbakwunye, myinaabuo myinaabumpe na myinaabunzu.

Utasusu

Asusu o bu na nwere utasusu nke e ji a mata etu kwesiri ka e were na-asu ma o bu na-edede ya. O bu utasusu na-eme ka o di mfe imu asusu nwekwa ike dee asusu n'akwukwo. O bu n'ulo akwukwo ka a na-amukari utasusu nke mere na otutu anaghi amata na asusu o bu na nwere ya. O bu n'utasusu ka anyi si amuta maka udaasusu, mmebeokwu, nghota mkpuruokwu na usoro okwu na nghota ahiri okwu. Utasusu bu iwu niile jikoro asusu nke na-eme ka mkpuruokwu ma o bu mkpuredemede dabaa nke oma.

Ikekeonwu, Ezikeojiaku, Ubanj, na Ugoji, (1999) kowara grama utasusu di ka nkwa na omumu iwu na-achi asusu ma metutakwa iwu na-achi ndoko, nkwa, njikwa, mkpoputa na mkpuruokwu na ndeba ha n'ebe ha dabara n'usoro ndi nwe asusu ah ma marakwa ya nke oma. Ha gara n'ihu deputa ogbara ato ha kwenyere grama nwere. Ha bu ndi a:

- nnyocha iwu ndoko mkpuruokwu, nkebiokwu na ahiriokwu bu ya ka otutu mmadu maara di ka utasusu kpomkwem,
- nnyocha iwu mkpoputa mkpuruokwu, nkebiokwu na ahiriokwu, na
- nnyocha iwu nghota mkpuruokwu, nkebiokwu na ahiriokwu.

Ezema (2012) kwuru na asụsụ ọ bụla nwere utoasụsụ nke e ji a mata etu kwesiri ka e were na-asụ ma ọ bụ na-edede asụsụ ahụ. O kwukwara na ọ bụ utoasụsụ na-eme ka ọ dị mfe ịmụ asụsụ nwekwaa ike deputa asụsụ ahụ n'akwukwọ nke ọma. Ọ bụ n'utoasụsụ ka e si amụta maka ụdaasụsụ, mmebeokwu, usorookwu, nghotaokwu, na nghota ahiriokwu. Ọ hụtakwara utoasụsụ dị ka mmewere odidi utoasụsụ nke zuru oke iji kwukorita okwu n'ihe gbasara asụsụ ahụ. Ọ gara n'ihu mekwaa ka a mata na mmebeokwu na usoro okwu tinyere ihe ndi ozo ga-adị mkpa n'utoasụsụ ọ bụla di ka ha dikwa n'asụsụ Igbo.

Mmebeokwu

Ume, Ugoji na Dike (1989) kowara na mofoloji bu ihe amumamu maka mkpuruasusu na etu ha si ejiko onu emebe mkpuruokwu.

Mbah na Mbah (2014) kwadokwara Ume na ndi odee ya (1989) ebe ha kwuru na mmebe okwu bu mpaghara amumamu asusu nke na-amu etu e si emebe okwu n'asusu di iche iche. Ha ruturu aka na isi sekpu nti na mmebeokwu bu mkpuruasusu. Ejele (1996) kowara na mmebeokwu na-amu gbasara etu e si emeputa mkpuruokwu site n'igbaso iwu mmeputa okwu were emebe okwu. Ofomata (1987) n'aka nke ya, kwuru na e nwere otutu okwu di iche iche n'asusu Igbo. Ọ bukwa otu ahụ ha siri diche iche ka mmebe ha siri dikwa. Okwu ọ bụla e nwere n'asusu Igbo nwere otu e si enweta ya. Ofomata gara n'ihu ikowa na a bia n'utoasusu Igbo, e nwere mkpuruudasusu, mkpuruasusu, mkpuruokwu, nkebiokwu/ usorookwu, nkebiahiruokwu na ahiruokwu. N'iji ha emebe okwu n'asusu Igbo, ọ bụ na mkpuruudasusu ka e si enweta mkpuruasusu nke na-emebe mkpuruokwu. E sikwa na mkpuruokwu enweta nkebiokwu/usorookwu, na nkebiokwu ka a na-esi enweta nkebiahiruokwu, ebe ahiruokwu n'onwe ya na-esizi na nkebiahiruokwu apata.

Anagbogu, Mbah, na Eme, (2010) kwuru na mofoloji bu okwa utoasusu nke na-amu etu mofim si ahazi onwe ha n'asusu iji mebe okwu. Nkwa ndi a niile mere ka a choputa na mofoloji bu mmebeokwu nke Ewelukwa na Okafor (2015) tuputara mgbe ha malitere ikowa usoro e si emebe okwu bu mofoloji site n'iziputa mkpuredemede nke ghoru mkpuruudasusu ma o noro n'ime mkpuruokwu. O kwuru na o bu site na mkpuruudasusu ka e si emeputa mkpuruasusu (mofim).

Mkpurasusu

Mgbe ọ bụla a na-ekwu maka mkpuruasusu bu mofim n'aha Bekee, ọ bu irighiri okwu pekarisi mpe nwere nghota ka a na-ekwu maka ya. Ume na ndi otu odee ya (1989) kwuru na mofim n'onwe ya bu irighiri okwu kachasi ntakiri ma nwee nghota n'asusu o bula. Ọ bụ nke a kpatara na sayensi asusu, ọ bụ mkpuruasusu ka a na-elekwasị anya n'odidi utoasusu. Anaghi elekwasị anya na mkpuruokwu maka na: otu mkpuruokwu nwere ike nwekaria otu mofim n'ime ya. Ọ rara ahụ ikowa di ka anyi kowara maka mofim ihe mkpuruokwu putara. Ihe gbasara ihe bu mkpuruokwu gbadoro ukwu na nkwekorita ndi nwe asusu ahụ ọ buru na anyi edee "onye nkuzi" di ka otu mkpuruokwu site n'idekota ya onu o buru otu mkpuruokwu, ma anyi dee ya iche iche o buru mkpuruokwu abuo, "ulo akwukwo" otu aka ahụ. Mkpurasusu o bula na-abu mkpuruokwu e nwere ike gaa na nkwaokwu choputa mputara ya. O nwekwara ike ibu otu nkejiokwu. Ndiemele (1999) kowara mkpuruasusu di ka okwu pekarisi mpe n'usorookwu. Ọ gbatiri nkwa ya di ka okwu pekarisi mpe nke nwere nghota nke nwekwara ike ikwuru onwe ya. Mkpurasusu na-enwe ebe ndabe. Ọ bughị mkpuruasusu niile nwere ike inoro onwe ya oge niile. Anaghikwa ekeri ya karia ka o di maka o ga-eme ka nghota ya puo.

E kere mofim uzọ abuo: Mkpurasusu nnonwe na mkpuruasusu ndabe.

Ikekeonwu na ndi otu odee ya (1999) kwuru na mkpurasusu nnoronwe bu “ndi ahụ nwere ike ikwuru onwe ha n’ebughị mgbakwunye o bula. A na-ahụ ha na nkowaokwu di ka isi mkpuruokwu. O bukwā n’okpuru ha ka a na-enweta mkpurasusu ndabe. Ha zuru oke di ka mkpuruokwu ma nwekwaa mputara nke onwe ha. Ha adighi adabere na mkpuruokwu ozọ ma n’odide ma na nghota ebe mkpurasusu ndabe bu irighiri okwu ndi ahụ n’adighi akwuru onwe ha ma na mputara ma n’odide. A na-edekọ ha na nke nnoronwe ma o buru na enwe nganihu ‘o’, ‘o’ ‘i’, ‘i’, wdg.

Ewelukwa na Okafor (2008) nyere nkowa nke ha na mofim bu umu irighiri okwu e sitere na mkpuruudaasusu wee mmeputa. O bu mkpuruudaasusu abuo ma o bu karja e jikotara onu na-emebe mkpurasusu. Ha gara n’ihu ikowaputakwa na mkpurasusu ma o bu mofim bukwā umu irighiri mkpuruokwu dikarisiri ntakiri ma o bu pekarisiri mpe nke n’enweghi ike ikewa ozọ ma ha nwekwara nghota nke aka ha. Ha gbasoro usoro omumaatu di ka: chi, ji, si, ka, je wdg bu otu n’ime mofim nnoronwe. Ozọ, ha gakwara n’ihu iziputa nkenụdi ha di ka: nganihu, nnonetiti na nsonaazu. O bu n’ime nganihu a ka o ziputara otu n’ime myinaabuo ebe ahụ bu ‘jeröndu’. Omumatu:

- i. o + ji + je = ojije
- ii. o + ri + re = orire
- iii. o + ku + ku = okuku

N’ebe a, nkowa ya gosiputa udidị myinaabuo abuo e jiri mee nchocha a. Ha bu myinaabuo mpe na nke nzu ojije na orire bu myinaabuo mpe ebe okuku na oruru bu myinaabuo nzu.

Mgbakwunye

Mgbakwunye di ka aha ya siri di, bu otu n’ime ngalaba nkejiasusu Igbo e nwere nke a na-agbakwunye n’isingwaa ma o bu mkpoha iji meputa mkpuruokwu. Ume, Ugoji na Dike (1989) na nkowa nke ha kwuru na mkpurasusu ndabe niile bu mgbakwunye. Na nkowa ha, ha mere ka a mata na a na-agbakwunye nke a n’ihu okwu ozọ nke nwere ike ibu naani otu mgbochiume ma o bu myiriudaume ma o bu udaume. O nwekwara ike buru otu nkejiokwu ma o bu karja. E sikwa na ha enweta okwu ohuru nke dabara n’otu abuo: nganihu nsirinweta na nganihu mgbanwe. Nke a na-agbakwunye n’ebe o bula n’abughị ihu, etiti ma o bu azu, okwu ahụ ka ha kporo nnonime. Nke a nwere ike ibu naani otu mgbochiume, myiriudaume ma o bu udaume di ka asusu siri di. Nke na-adi n’etiti okwu o bula o di na ya ka ha kporo nnonetiti. Ha kowara na o bu e kee okwu o di na ya uzọ abuo ha nhatanha, a ga-ahụ ya n’etiti okwu ahụ. O dikwa ka mgbakwunye ndi ozọ n’udidị ha site n’ibu otu mgbochiume, myiriudaume ma o bu udaume, ma o bukwanu otu nkejiokwu ma o bu karja. Omumaatu:

- i. Ndakorita isingwaa udaume nganihu o / o
- (a) -ri : oriri
- (b) -tu : otutu

Ndakorita mmee myiriudaume (m, n)

- (a) ji : nji
(b) bu : mbu

N'omumaatu nke (i), anyi ga-ahụ na o gosiputara myinààbụkenzu na kempe. Site n'ileba anya na mkpuruokwu na nkejiokwu di ya, otu mofim nwere ike ibu otu udaume di ka: o – jo – o, otu Myiriudaume – n-ji-n, du-m, otu Mgbochiume – a-gu-m-a-gu, e-ri-m-e-ri, otu nkejiokwu – di, ji, m-pu-ta, m-ba-ta nkejiokwu atọ wdg.

Ewelukwa na Okafor (2008) gara n'ihu iziputa ebe myinààbụna-adị ire n'ime nganiihu di ka nganiihu na jerondu. Jerondu ka o kowara di ka mkpuruokwu e ji nganiihu "O/Q" were emebe. A na-agbakwunye ya n'isingwaa abuo iji meputa jerondu. Imaatu: ojije, orire, onunụ, oruru wdg.

N'iga n'ihu, Ibeh (2003) kwenyeere Emenanjo (1978) na Ewelukwa na Okafor (2008) ebe Ngoesi (2000) mere ka a ghota na o bu n'ime nkejiasusu ka mgbakwunye di n'ebe ahụ ka e meputara jerondu na okwu ndi ozo so n'oru myinààbụna-arụ na mmebeokwu Igbo.

Nkejiasusu

E nwere otutu asusu n'uwa di ka Bekee, Jaman, French, na asusu Naijiria di iche iche. Asusu o bula di n'uwa nwere uzọ na udi e si ekeji ya. O bu nkeji a ka e ji a mata oru mkpuruokwu o bula na-arụ n'asusu o bula. Ngoesi (2000) gara n'ihu ikowa na nkejiasusu bu oru mkpuruokwu na-arụ di ka onodu, uda na nghota ya si di n'ahiriookwu ebe o di. Asusu o bula nwekwara nkeji nke ya, nke a putara na nkejiasusu bu nkeri a na-ekeri mkpuruokwu di ka oru ha na nghota ha si di n'ahiriookwu (Ewelukwa na Okafor 2008).

Onuora (2000) na nkowa nkejiasusu kwuru na otutu nkejiasusu Igbo bu ndi e nwere ike ikpo nkejiasusu ukwu. N'ime nkejiasusu ukwu ka e si nweta ndi e nwere ike ikpo nkejiasusu nta. Imaatu: - mkpoha bu nkejiasusu ukwu ebe ahaaka, ahaizugbe, ahauche na aha ndi ozo bu nkejiasusu nta. Otu a ka o dikwa na nkowaaha, ngwaa wdg. Uba-Mgbemena (2009) gosiputara nkejiasusu di ka (otu mkpuruokwu), asusu o bula nwere otutu mkpuruokwu e ji asu na ná-ede ya. Nke o bula na mkpuruokwu ndi a nwere uzọ puru iche e si eji ya asu asusu, ya bu, mkpuruokwu o bula di n'asusu nwere ka ó si aru oru n'asusu ahụ.

Na nchocha a, a choputara na otutu ndi odee dere na nkejiasusu ziputara nkenụdi di iche iche. Ufodu gosiputara na nkejiasusu nke ha di asato, iteghete, iri, iri na ato. Odee di ka Osuagwu na ndi ozo (2002), Ngoesi (2004) na Ewelukwa na Okafor (2015), gosiputara na nkejiasusu di iri, Emenanjo na ndi otu odee ya gosiputara na nkejiasusu di isii, Agu-Ofodile (2010) gosiputara na o di iteghete, Nze na Imo ziputara nkejiasusu ha uzọ iri na ato wdg. Mana n'ime ihe niile ndi a, naani ebe n'oru myinààbụna-aputa ihe bu na ndi a: mkpoha, nkwuwa, nkowaha, ahansinauda, ngwaa a gbakwunyere nganiihu, mbuuzọ na jerondu.

ààbụ

Myinààbụbu usoro mmebeokwu nke otu ma o bu ufodu okwu na-adị ugboro ugboro ma o bu agba nje. N'otutu asusu, a na-ewebatakari okwu myinààbụna mgbanwe iji weputa oru utoasusu

na-arụ n'ime mputara okwu iji meputa ọrụ ọ na-arụ na nghotaokwu. *Oxford Bibliographies* (2017) kowara na myinààbụ́bụ usoro nhazi okwu nke a na-egosiputa ihe ọ putara site n'ikwunwe ihe niile ma ọ bụ ụfọdụ okwu. Omumụ nke myinààbụ́ ọ a, eweputala mmasi di ukwu n'ihe gbasara ighota otutu ihe e jikotara n'usoro mmebeokwu. A bia n'onodu ya n'ime mofoloji, e kere ya ụzọ abụọ di ka ụdidi ya na mputara ya. N'ihe gbasara ụdidi ya, a na-eji okwu a bụ "ubara", n'ebe "isiokwu ahụ dabeere" were gbaa okwu nje ma ọ bụ kwughachi ya. Ọ gakwara n'ihu ikowa na e nwere isiokwu atọ gbasara myinààbụ́nke ụdidi ya putara ihe n'ime atutu ndoko mmebeokwu nke gbadoro ukwu n'ihe ndi a: mmetuta njirimara nke ngalaba n'etiti igba nje isingwaa na idenwe ya, onodu ya na ihe ndi a ga-atule n'ichoputa isi ndenwe nke okwu akpu n'onu (isingwaa). Akuku putara ihe nke myinààbụ́ nke a na-egosi ndenwe ụfọdụ okwu eweputala otutu usoro di iche iche iji kowaa otu idenwe ya si aga. N'ihu na e nweela otutu ihe ndi ozo di n'asusu ndi butere okwu igba nje, e meela ka e nwee nchocha na ọ bụ okwu niile gbara nje bụ myinààbụ́ka ọ bụ na ọ bughị. A bia n'ihe gbasara ihe ọ putara ma ọ bụ mputara ya, otutu okwu nke myinààbụ́ na-emetutakarị aka "n'ubara" na "ndenwe okwu." Nke a emeela ka e nwee nchocha gbasara ndiche di n'etiti ụdidi myinààbụ́na mputara ya n'asusu.

Nkwa nke wikipedia gara n'ihu igosiputa ọrụ mmụba okwu site n'iziputa onuogu, ubara na ngwaa a gbakwunyere nganihu. Nkwa a gosiputakwara ụdidi myinààbụ́ e nwere di ka: myinààbụ́ keudauda, myinààbụ́ kenzu, myinààbụ́ kejerundu. Bobda (1994) choputara ụdiri okwu atọ ndi gbasoro usoro myinààbụ́di ka: onuogugu, nkwaaha na mkpokota. McCarthy (1998) kowakwara na myinààbụ́bụ ihe di mkpa n'omumu asusu, di ka okwu abụọ igba nje.

Nadarajan (2007) hutara myinààbụ́di ka usoro mmebeokwu nke a na-emegharị akuku ụfọdụ nke isiokwu (nkejiokwu, mofim, ngwaa 'ri/rü') a gbakwunyere n'aka ekpe ma ọ bụ n'aka nri nke okwu ahụ ma ọ bụ mgbe ụfọdụ n'ime etiti okwu ahụ. Ọ bụ ezie na okwu abụọ na-agba nje mana ọ bughị n'okwu niile ọ gbara nje ka ọ na-eziputa myinààbụ́. Oge ụfọdụ, a na-atugwarị ya na nke nkwanwe ha abụọ abuchaghị otu ihe. Imaatu: yoriyori, warawara, orire, ọruru, omume wdg.

Nkwa Arokoyo (2020) nke a mere ka a mata na a na-agbakwunye isingwaa di ka 'ri' n'ihu ma ọ bụ n'azụ isingwaa ozo bukwaa 'ri' di ka 'oriri', 'onyunyü', ozo n'isiokwu ahụ niile nwekwara ike gbaa nje di ka na 'osososo', 'ngwangwa' wdg.

N'ikpeazu, Adeniyi na Iyere (2010) kwuru na myinààbụ́ mpe na myinààbụ́ nzu bụ mkpokota otuokwu ụzọ abụọ di ka 'goddy-goddy', 'ihe ututu' ma ọ bụ nke nwere obere ndagharị di ka 'wishy-washy'. Ha kwuru na ọ bụ n'ihu nke a ka e ji kewa myinààbụ́uzọ abụọ di ka: myinààbụ́ mpe na myinààbụ́nzu.

ààbụ́nzu na ààbụ́mpe

Na nkwa myinààbụ́ nzu na nke mpe, Pei (1996) kowaputara ha site na nkwa myinààbụ́ n'onwe ya. Myinààbụ́mpe na nke nzu bụ ụzọ zuru oke na nke ezughị oke nke usoro mmebeokwu site n'idenwe isingwaa; usoro okwu igba nje site na nziputa nke ahaudauda di ka: patapata, gidigidi,

dumdum, wdg. Nke a na-apụta ihe ma ọ bụrụ na ụfọdụ okwu ma ọ bụ okwu ahụ niile, ma ọ bụkwa na nkebiokwu gbara nje.

Arokoyo (2020) gara n'ihu ikowa na myinààbụ nzu, na-emetụtakarị aka n'idenwe okwu niile ugboro ugboro iji meputa okwu ọhụrụ. N'otu aka ahụkwa, o gosiputara na myinààbụ na-adikarị ire n'usoro mmebeokwu n'asụsụ Yoruba. Imaatụ:

Tebul 1: ààbụNzu n'asụsụ Yoruba

i.	pana + pana = panapana	kill fire + kill fire = fire fighter	mmenyū ọkụ + mmenyū ọkụ = Onye mmenyū ọkụ
ii.	gbomọ + gbomo gbomogbomọ	= carry child + carry child = carry kidnapper	kuru nwa + kuru nwa = onye ori nwa
iii.	gbálè + gbálè = gbálègbálè	sweep ground + sweep ground = cleaner	Zachaa ụlọ + zacha ụlọ = onye nzacha ụlọ.

Na nkowa kempe, Arokoyo (2020) kowara na o metutara ndenwe ụfọdụ okwu. E nwere ike idegharị akụkụ okwu ụfọdụ site n'igbakwunye ha n'ihu ma ọ bụ n'azụ isingwaa. O kwuru na a bịa n'asụsụ Yoruba, e nwere ike igbakwunye otu mkpuru mgbochiume n'ihu ụdaume (i) ebe asụsụ ha anaghị anabata mbịakota ọnu mgbochiume abụọ n'otu mkpuruokwu. Imaatụ

Tebul2: ààbụMpe n'asụsụ Yoruba

	Yoruba	Igbo	Bekee	Yoruba	Igbo	Bekee
i.	Tà	Re	to sell	Títà	Orirè	Selling
ii.	lò	Me	to use	Lílò	Omume	Using
iii.	rà	Go	to buy	Rírà	Ogigo	Buying
iv.	Gbà	We	to take	gbígà	Owuwe	Taking

Bolanle na nkowa ya, si na asusu Igbo na-eziputa myinaabunzu n'ime ndabe nke nkwuwa n'ime nkowaha. Imaatụ:

Tebul3: ààùMpe n'olu Hausa

	Hausa	Igbo	Bekee	Hausa	Igbo	Bekee
i.	òkwó	nnukwu nna	grand	oyíkwó òyíkwò	nna nna	forefathers'
ii.	ògbé	oge niile	always	ògbé ngbè	mgbe mgbe	all the time
iii.	ògbèkwú	Ụba	(ideophonic)	ògbèkwú gbèkwú	ịba ụba	greatness/wealth
iv.	pío	Qso	fast/quick	òpío-pio	osososo	very quickly
V	gbé	ebighi ebi	Ever	ògbé-gbé-ilè	ebighi ebi	forever and ever

Tebul4: ààùNzu n'olu Hausa

	Hausa	Igbo	Bekee	Hausa	Igbo	Bekee
i.	úná	ọkụ	Hot	úná uná	ọkụọkụ	very hot
ii.	úwó	Ugwu	hill	úwó úwó	ugwu ugwu	Hills
iii.	ájí	Mmiri	river	ájí ájí	Osimiri	Rivers
iv.	ójójí	dịiche	different	ójójí ojòji	iche iche	Differently
V	ùnájú	oso	hurry	ùnájú-ùnájú	osososo	hurry-hurry

Nadarajan (2006) na nkowa ya na myinaabumpe na myinaabunke nzu kwuru na myinaabunzu site ikwu na o metutara ndenwe nke otu udi okwu ma o bu otu udi uda mkpuruokwu. Lee omumaatu ha n'asusu di iche iche na nkowa ya n'asusu Igbo. Imaatụ:

Tamil

i.	(avar)	(avar-avar)	(avar-avar valkai)
	he/himself	he (to) himself	he to his own life
	ya/ ya onwe ya	ya (rue) ya onwe ya	ya ruo na ndu ya

N'asụsụ ndị Malay, aha na-ewere ọnọdụ ụbara ebe ngwaa na-ewere ọnọdụ nkebiokwu kenkwuwa na myinààbụmzu.

Tebul5: Malay

(murid)	(murid-murid)	(Dia murid sekolah rendah)	(Mereka murid-murid sekolah)
Pupil	Pupils	S/He is a primary school pupil	They are primary school pupils
umụaka	umụaka ga	O/O bụ umụaka prima	ha bụ umụaka ndi prima

Ọ gara n'ihu ikowa na myinààbụ mpe metụtakwara aka na ndenwe ụdaume ma ọ bụ nke mgbochiume. Na nkowa a, o gosiputara ụdị myinààbụatọ. Ha bụ:

- ndenwe okwu ndi nwere otu ụda di ka: dumdum, gidigidi, kitikiti
- ndenwe ụdaume di ka: ojije ọlila, oriri ọrurụ, ọmumụ ọnwunwu
- ndenwe okwu mmalite di ka: ịka ụka, ịrụ arụ, ịsa asa.

Atụtụ Ndokọ Mmebeokwu

Atụtụ Ndokọ Mmebeokwu bụ atụtụ gbadoro ụkwu na nhazi okwu. N'atụtụ a, a na-ahazi ọtụtụ okwu site n'ọnọdụ ha, ụdidi na mpụtara ha. Ọzọ, atụtụ a na-egosi mmekọrịta di n'etiti usorookwu, mwubeokwu na okowa okwu. O lebakwara anya na nghota okpurukpu okwu. Ọ na-eweputa usoro, ndiche na nkowaokwu nke a gbasoro ezigbo usoro wee mebe. Ọ bụ Jackendoff hiwere atụtụ a n'afọ 1975. Ihe gbasara atụtụ ndokọ mmebeokwu a eteela aka ọ di. E nweela ọtụtụ ndi derela ihe gbasara atụtụ a; di ka Booji (2017)

E nwere ụzọ abuo e si agbaso usoro mmebeokwu ndi a. N'usoro mmebe mkpuruasusu, nke a na-ahukari n'akwukwo *Post-Bloomfieldian American Linguistics*, a na-ahụ okwu di mgbagwoju anya. N'ebe a, ntucha mmebeokwu na-akowa maka usorookwu nke mmebeokwu. Imaatụ: 'erila' n'asusu Igbo bụ nke a na-agbakwunye n'isingwaa dabara n'asusu ka o wee kwe nghota. Ọzọ n'asusu Bekee ndinaazu okwu "walked", "walk" di ka ngwaa a gbakwunyere"-ed" nsonaazu nke mebere ya bụ okwu "walked". Ọzọ, a na-emebe mkpuruokwu site n'igbakwunyere mkpuruasusu ma ọ bụ ngwaa nganihu ma ọ bụ nsonazu iji mee ka okwu ahụ gbanwee ma ọ bụ gbatia echichi na mpụtara ya.

Atụtụ ndokọ mmebeokwu a, na-akowa na umu irighiri okwu, mebere okwugasị ga-adiriri n'ime mkpuruokwu asusu ndi ahụ nwere n'usoro. Atụtụ a gara n'ihu ikwu na ndi na-amu asusu mmebe okwu nwere ebe ndi ha na-ahuta di ka ebe siri ike ma ọ bụ ihe mgbagwoju anya. Ọzọ, atụtụ a na-echeputa n'uzo ndabere okwu, nhazi, ụdidi ndabere siri ike na mmekọrịta di n'etiti okwu ndi ahụ. N'akwukwo okowa okwu, ma mkpuruokwu ma atumatụ nhazi nke ha di ka ngwa ngwa, oso oso wdg. A na-ahazi okwu n'usoro, ya na okwa ma ọ bụ ọnọdụ okwu na nkeji na nkeji. Atumatụ a nwere ọrụ ha na-arụ nke na-akowa okpurukpu okwu ndi di mgbagwoju anya ma kowaa ka e si emeputa mkpuruokwu mgbagwoju anya ọhuru.

Udi mmebeokwu a ekwetaghị n'usoro Langajer (1987). Echiche a, anabataghị omumu lingwistiks nke e si n'iwu gbasoo ma ọ bụ nke e depụtara ma e wezuga ihe iwu lingwistiks jikọtara ya na iwu ọzọ n'otu oge.

Imaatụ:

Bekee: 1a	bald	b.	baldness
	big		bigness
	black		blackness

A bịa n'omumaaatụ (1a) na (1b), a ga-ahụ na e nwere mgbanwe ma ọ bụ mgbatị na mkpuruokwu abụọ ndị a dị ka e webata nsonazu “-ness” n’okwu ndị (1a) niile iji gbatia mkpuruokwu ndị ahụ. N’ebe a, ọ bughị na nghota mputara ha gbanwere kama ọ gbatikwuru.

Atụtụ ndokọ mmebeokwu a, bụ atụtụ nke nhazi okwu nke na-edokọ mkpuruokwu nwere ngwaa abụọ ma ọ bụ karia n’usoro iji ziputa nghota zuru oke nakwa etu e si emeputa okwu ọhụrụ. Ọ na-enyocha mmakọ ndị a n’ime echiche nke utoasusụ ya bụ ụzọ ma ọ bụ usoro e si ekpokota ụzọ mkpuruokwu atọ ọnụ n’ezigbo usoro iji mebe okwu. Nke a site na nkọwa e nyere, a ga-ahụ na atụtụ a baara nchọcha a uru iji ziputa ọrụ myinààbụ na-arụ n’ime ahiriokwu. Iji maa atụ dị ka ọ dị n’akwukwọ Ewelukwa na Okafo (2008:167) nganiihu na jerondụ ikowaputa ụzọ a ga-esi webata okwu myinààbụ okwu igba nje n’ime ahiriokwu.

Lee Omumaaatụ ha:

- i. Ojije: Ọ na-eme ya ojije ojije
- ii. Odide: Ihe niile ha mere taa bụ sọ odide odide
- iii. Onyonyu: Nri o riri na-eme ya onyonyu onyonyu

Mputara echiche a, gbasara usoro mebeokwu bụ na e nweghi ezigbo okere di nkọ n’etiti okowa okwu na utoasusụ. Okowa okwu gunyere ma nkowa ihe okwu nyere ma mmebeokwu n’usoro di ka ihe omumaaatụ.

Ntucha nchọcha

Na mpaghara a, anyị ga-egosiputa okpurukpu isiokwu nkowa ndi a: Myinààbụ kempe na Myinààbụ enzu, usoro ebe myinààbụ ndi ahụ putara ihe di ka na mkpọaha, ahaucheuda, ngwaa a gbakwunyere nganiihu, nkwuwa, mbuuzo, jerondụ, na ndiche di na myinààbụ mpe na nke nzu.

Myinààbụ Mpe

Myinààbụ kempe bụ ndenwe ma ọ bụ ndegharị ụfọdụ okwu bụ nke a na-edegharị akukụ okwu ụfọdụ site n’igbakwunye ha n’ihu ma ọ bụ n’azu isingwaa. Ọ bụkwa ụzọ nke ezughị oke nke usoro mmebeokwu site n’idenwe isingwaa. N’ebe a, myinààbụ kempe na-arụ ọrụ n’ime nganiihu na nsonaazu nke metutakwara aka na ndegharị ụdaume ma ọ bụ nke mgbochiume. Omumaaatụ.

- i. ika uka
- ii. iru aru

- iii. isa ụsa
- iv. ika nka
- v. ide nde
- vi. irọ nrọ. ojije
- vii. otita
- viii. odida
- ix. onwunwe.

N'omumaatundị a, a ga-ahụta na ọ bụ ndegharị nganiihu ụdaume. Ọ bughị okwu niile ka a gbara nje naanị nganiihu ụdaume 'i' gbanwere burukwa nganiihu ụdaume 'u', 'i' na 'n'.

Nganiihu	Isingwaa	Isingwaa	Jerondụ
ò	ji	je	òjije
o	tị	ta	otita
ò	nwu	nwe	oziza

Omumaatu a, ziputara ndegharị isingwa 'ji' ka ọ buru 'je', 'tị' ka ọ buru 'ta' 'nwu' ka ọ buru 'nwe'.

Omumaatu a mere ka anyị mata na myinààbụkempe a ziputara echiche ndị a n'uzọ jerondụ nke gbasoro iwu ndakorita ụdaume.

MyinààbụNzu

MyinààbụNzu bụ myinààbụna-agwa anyị etu e si edenwe otu mkpuruokwu ma ọ bụ n'idenwe okwu niile ugboro ugboro iji meputa okwu ọhụrụ ọzọ dị ka ibe ya bụ usoro okwu igba nje. Omumaatu;

- i. Obi bere okwu ya nke nke.
- ii. Nwayo nwayo ka ejula ji aga n'ogwu.
- iii. Uju na-ekwu okwu oku oku.

N'omumaatu a, a hụta okwu ndị a 'nke nke, nwayo nwayo, na oku oku' ka myinààbụndenwe.

E lee anya n'omumaatu ndị a, a ga-ahụ na ọ buru na e denwoghị okwu myinààbụndị ahụ nghota ha agaghị edocha anya dị ka: 'Obi bere okwu ya nke, Uju na-ekwu okwu oku.' wdg.

Ebe ààbuna-adị ire n'ime mkpọaha

N'ebe a ka a ga-eziputa usoro myinààbụsi abawanye n'asụsụ Igbo site n'igba nje otu okwu dị ka ha putara ihe.

Myinààbụkemkpọaha n'asụsụ Igbo

Ngosiputa myinààbupkemkpọhaha ndi gbara nje n'ahankowa, ahankwuwa, ụdụda, ahaucheuda na aha - nomba.

Ahankowa: N'ime ahankowa a di ka ngosiputa otu ihe di, myinààbupputara ihe site n'igba ahankowa ndi ahụ nje. Imaatụ:

- i. Nwoke di mkpumkpu.
- ii. Nwata ahụ di giligili.
- iii. Nwoke ahụ di ntinti.

Nkwuwa: Myinààbupputara ihe n'ime nkwuwa site n'ikwuwa aha ahụ ugboro abụọ iji ziputa ebunuche onye. Imaatụ:

- i. E mee osooso e meghara odachi.
- ii. O na-ekwu nwayo nwayo.
- iii. O gbawara ozigbo ozigbo.

Ahaudauda: Ahaudauda di ka aha e ji eziputa uda a na-anụ nke ihe a na-ekwu maka ya na-ada, ziputara okwu myinààbupn'ime ya di ka mgbe a na-agba okwu ndi ahụ nje. Aha ọzọ a na-akpọ ya bụ njiudamara ma o bu ụdauda. Imaatụ:

- i. Ebe a niile na-ada dumdum.
- ii. Ugboala ahụ na-egbu piipii.
- iii. Mmiri na-ezo patapata.

Ahaucheuda: Myinààbupputara ihe n'ime ahaucheuda mgbe o gbara okwu ndi a: poko, puri, gwuga, muru, wara, nje n'ime ahiriokwu ndi ahụ. Imaatụ:

- i. Akwukwọ nri ahụ na-ama pokopoko.
- ii. Ahụ m na-akwọ murumuru.
- iii. Puripuri oroma ahụ na-eme gosiri na o mebiwela

Ubara: Myinààbupputara ihe n'ime ubara site n'ide ugboro ugboro mkpuruokwu ndi ahụ na-eziputa na ihe a na-ekwu maka ya kariri otu. Imaatụ:

- i. Ulo mposi ahụ bu uchicha uchicha.
- ii. Ahia otu Onicha juputara na mmadu mmadu.
- iii. Ulo ha bu oke oke.

Ndiche di na ààukempe na ààukenzu

Nchikōta na Mmechi

Edemedede anyị lebara anya na myinààbụ Edemedede nnyocha a kaara gbado ukwū n'ọkpurukpu ihe ndị a: utoasusu, mkpuruasusu, nkejiasusu, mmebeokwu, mgbakwunye, myinààbụ myinààbụ

mpe na nke nzu na Atutù ndokò Mmebeokwu nke Jackendoff (1975) hibere ka e ji wee mee nchọcha a.

E lebara anya na nkowa niile ndị ọkaasụsụ dī iche iche nyere, nke mere ka o doo anya naminààbụbụ usoro mmebeokwu nke otu ma ọ bụ ụfọdụ okwu na-adị ugboro ugboro ma ọ bụ na-agba nje. A gara n'ihu ziputa myinààbụ kempe na myinààbụ kenzu n'asụsụ Igbo. Ọzọ a chọputara ebe otutù ndokookwu na-ewebatakari okwu myinààbụndenwe iji weputa orụ ọ na-arụ n'utoasụsụ Igbo. E ziputakwara ndiche dī n'etiti myinààbụ kempe na myinààbụ kenzu n'asụsụ Igbo.

Edemedede nchọcha a gara n'ihu igosiputa na alaka myinààbụgbasasiri agbasa; ọ dighi n'otu ebe kama a na-ahuta ha n'ime nkejiasụsụ dī ka na mkpọaha, jerondụ na ụdị myinààbụ kempe na kenzu nke ụdị ya abụọ bụ kendenwe na kenziputa, ma myinààbụke nkwa, myinààbụkekolo wdg.

N'agbanyeghi na nkowa ndi odeo niile a gbadoro ukwu na myinààbụ ọ dighi onye ziputara kpomkwem aha myinààbụn'asụsụ Igbo kama ọ bụ n'olumba na olu Bekee ka ha kowara ya. A chọputarakwara na isiokwu, ebumnobi na nchoputa ndi odeo na nchọcha nke a abughi otu. Nchọcha a dabeere kpomkwem n'asụsụ Igbo. Site na nchọcha a e merela, ọ dighi nchọcha e ji asụsụ Igbo mee n'isiokwu a bụ myinààbụ Ọzọ dī ka ibe ya, o nweghikwa nke ji atutù nchọcha a wee ruo oru.

Edensibia

- Abdullahi Garba. (2015). *Reduplication in English*. Department of linguistics, University of ile ife, Nigeria.
- Adeniyi, H., Daniel I.O & Iyere T.O. (2010). *English Morphology*. National Open University of Nigeria (NOUN).
- Arokoyo, B.E. (2006). *A Comparative Study of Reduplication in Hausa & Standard Yoruba*. N'ALORE: *Ilorin Journal of the Humanities*, 16, 133-151. <https://bit.ly/316Ozwg>.
- Anagbogu, P. N., Mbah, B. M. & Eme, C.A. (2010). *An Introduction to Linguistics*. Awka: Amaka Dreams.
- Anozie, C.C. (1999). *Lingwistics Sayensj Asusu*. Nsukka: Fullandu Publishing Company.
- Booij, G. (2010). *Construction Morphology: Language & Linguistics Compass*. 4(7): 543-555. DOI; 10.1111/j. 1749-818x. 2010.00213.x. DBLP. Leiden University.
- Booij, G. (2017). *Construction Morphology*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.254>. Oxford University Press.
- Blenkiron, A.I. (2007). "Reduplication in Rotuman". Thesis submitted in Partial Fulfillment of the requirements for the Degree of Masters of Arts. Simon Fraser University.
- Chomsky, N. (1970). "Remarks On Nominalization". Reprinted 1972 In Study on Semantics In Generative Grammar. The Hague Mouton.
- Emenanjo, E.N (1978). *Elements of Modern Igbo Grammar*. Ibadan: Oxford University Press.
- Emenanjo, E.N. (1991). *Nchikota Asusu na Utoasusu Igbo maka Ule Sinio Sekondiri*. Nkpor: Optimal Press.
- Ejele, (1996). *A Complete Course in Igbo Grammar*. Lagos: Macmillan.
- Ewelukwa, U. & Okafor, C. (2018). *Nhazi Asusu Igbo (usoro ophuru) maka Ule Sinio Sekondiri na Koleji*. Onitsha: A.C. Global Publishing Co. (Nig.)
- Ezema, T. O. (2012). *Nkuzi Udaasusu Igbo*. Lagos: Unique Press.

- Ezema, M. N. (2009). "Nkuzi Mofim Maka Ndi N.C.E Na-amuIgbo Dika Asusu Nke Abu (L2)". *Jonal Mmuta Igbo* Vol. 4 (1) 2009, P. 91-94.
- Ezeumudo, R. A. (1985). *Nchikota Omumu Asusu Igbo*. Onitsha: Kawuriz and Manilas Publishers.
- Friday-Otun, J.O. (2021). *The Study of Reduplication & Retription in The Yoruba Language*. Oxford University Press.
- Gasby, A. (2001). *London Dictionary of Contemporary English*(3rd ed.). London: Longman.
- Ghomeshi, J., Jackendoff, R., Nicole R., & Kevin R. (2004). *Contrastive Focus Reduplication in English*. (The Salad-Salad Paper). *Natural Language & Linguistics Theory*. 22: 307-357.
- Green, M.M. & Igwe, G.E. (1963). *A Descriptive Grammar of Igbo*. London: Oxford University Press.
- Grohmann, K. & Andrew N. (2004). Echo reduplication: When two-local movement requires pf-distinctness. *University of Maryland Working Papers in Linguistics* 13:84-108.
- Holm, M. (1988). "Reduplication Construction". *Inquiring Monographone Cambridge*. Masschsetts: MIT. Press.
- Hyang-Soo Kim (2009) "The Full to Partial Reduplication in Korean and Turkish". *Linguistics Research*. 26 (2), 121-148. Jeonju University.
- Ifeka, O. (2011). *Mpanaka Asusu Igbo maka Amumanu Asusu Igbo maka Ule Sini Sekondiri*. Onitsha: Optimal Press.
- Iheanaetu O. & Oshin M. A (2013). *Finite State Representation of Reduplication Processes in Igbo*. DOI: 10.1109/AFRCON.2013.6757772. Covenant University Ota Ogun State, Sheridan College, Australia.
- Ikekeonwu, C., Ezikeojiaku, P., Ubani, A., & Ugoji, J. (1999). *Fonoloji na Grama Igbo*. Ibadan: University Press.
- Kachru, (1982). *Types of Reduplication*. www.scrib.com.
- Lawrence, T.L. (1982). *The New Lexicon Dictionary of the English Language*. University Press.
- Lyons, J. (1968). *An Introduction to Theoretical Linguistics*. London: Cambridge University Press
- Maduagwu, G. (2010). "Aspects of Nominal Derivation in Igbo". *Journal of Research & Production* Volume 16. No. 1.
- Maduagwu, G. (2012). "Reduplication in TIV". *Peper Multidisciplinary Journal of Empirical Research* Volume 10. No. 1.
- Mardheya A. & Taibah S. (2019) "Types and Functions of Reduplication in Palembang"
- Matthews, P.H. (1991). *Morphology: An introduction to the theory of word Structure* Cambridge:Cambridge University Press.
- Mbah, B. M (2012).Circumfixation:Interface of Morphology and Syntax in Igbo Derivational in Igbo Morphology.N'IOSR Journal of Humanities and Social Science (JHSS). Volume 5, Issues 6, pp 01-08.
- Mbah, B. M & Mbah, E. E. (2014). *Atutu Amumamu Asusu*. Enugu: University of Nigeria Press.
- McCarthy, John J. & Alan S. Prince (1986). *Prosodic Morphology*. Ms., University of Massachusetts, Amherst & Brandeis University, Waltham, Mass.
- McCarthy, (1995). *Extensions of Faithfulness*. Rotuman Revisited, Ms., University of Massachusetts, Amherst. Available at ROA 110.
- Nadarajan, S. (2006). "A Crosslinguistic Study of Reduplication". University Malaysia Sarawak.
- Ndimele, O. M. (1999). *Morphology and Syntax*. Port Harcourt. Emha Printing and Publishing company.
- Ngoesi, M. C. (1989). *Nchikota Ihe Omumu nke Asusu Igbo maka Ule Sini Sekondiri*.Nkpor: Optimal Press.
- Nnaji, H.I. (1995). *Modern English Igbo Dictionary*. Onitsha: Gonaj Books Publishers.
- Nze, A. I & Gloria Imo (2010). *Nchikota Akwukwo Maka Ule Sini Sekondiri* (Correct Step). NECO 2010 – 2013. Mis – Fav – Publishers. Main Market Motorcycle parts Nnewi.
- Ofili, Chukwu & Anozie, N. (2014). *General Linguistiki Sayensi Asusu II*, Enugu: Computer EdgePublishers.
- Ofomata, C.E. (2004). *Ndezu Utoasusu Igbo nke ndi Sini Sekondiri*. Enugu: Format Publishers.
- Okolo, B.A. & Ezekeojiaku, P.A. (2012). *Introduction to Language and Linguistics*. Port Harcourt: Sunray Publications.